

Valokuvat vanhainkodin asukkaiden elämäntarinoiden lähteenä

Tiina Kohtamäki: *KM, sosiaali- ja terveysala, Seinäjoen ammattikorkeakoulu*

Sirkka-Liisa Palomäki: *TYT, sosiaali- ja terveysala, Seinäjoen ammattikorkeakoulu*

tiina.kohtamaki@seamk.fi; sirkka-liisa.palomaki@seamk.fi

Janus vol. 18 (1) 2010, 35-47

Tiivistelmä

Artikkelissa tarkastellaan valokuvien toimivuutta elämäntarinoiden lähteenä. Tutkimukseen osallistui neljä 77 - 84-vuotiasta vanhainkodin asukasta, jotka tavattiin viisi kertaa. Aineisto kerättiin haastattelulla, joissa tukeuduttiin oma- ja perhekuviin sekä analysoitiin soveltaen narratiivista analyysimenetelmää. Tulokset osoittivat, että tutkimusta varten otettu omakuva johdatti kerronnan nykyisyyteen ja muutoksen tarkasteluun. Perhekuvat ja omakuvan taustan esineet innostivat kertomaan elämäntarinoita. Perhekuvat toivat elävyyttä kerrontaan, ne auttoivat keskittymään ja muistamaan. Kuvat herättivät tunteita ja omaa analyysiä. Iäkkäät haastateltavat kokosivat ja järjestivät kerronnassa elämäntapahtumia ja -kokemuksia. Kerronta oli osaksi arvioivaa, osaksi henkilöitä ja tilanteita nimeävää. Valokuvat ja elämäntarinat korostivat yksityisen esille tulemistä laitoksessa. Valokuvat elämäntarinoiden lähteenä tukevat iäkkään ihmisen muistia ja toimijuutta sekä edistävät elämän kokonaisuuden, jatkuvuuden ja arvokkuuden kokemista.

Artikkeli pohjaa tutkimukselliseen näkemykseen elämäntarinoiden ja muistojen merkityksellisyydestä iäkkäille ihmisille (Gibson 2006, 3–6; Saarenheimo 2003, 49–55; Hagberg 2002, 67–68; Korhakangas 2002, 173–174, 203). Vanhustyön käytäntöön elämäntarinat ja muistot ovat juurtuneet hitaasti (mm. Kenyon 2003, 31–32). Pidämme tärkeänä niiden siirtämistä vanhainkodin arkeen. Valokuvat muistojen ja kerronnan lähteenä sekä narratiivinen lähestymistapa auttavat tavoittamaan autenttisen kokemuksen. Artikkelissa tarkasteltaville vanhainkodin asukkaiden muistoille valokuvat luovat läheisen ja konkreettisen lähtökohdan.

Valokuva muuttaa mielikuvan kokemuksesta materiaaliseen muotoon (Ulkuniemi 2005, 136). Kokemus on ikään kuin vangittuna valo-

kuvaan. Keskeistä on, miten kokemusta tulkitaan ja miten siitä kerrotaan. Susan Sontagin (1984, 103) mukaan valokuvien käyttö riippuu niiden merkityksestä. Esimerkiksi Roland Barthes (1985) pohtii teoksessaan *Valoisa huone* omaa elämäänsä hänelle merkityksellisten, omaelämäkerrallisten valokuvien innoittamana. Perhevalokuvat voidaan nähdä henkilökohtaisina muistoina, jotka samalla punoutuvat osaksi sosiaalista historiaa (Mäkelä 2003, 157).

Valokuvasta kertomalla löytyvät siihen kytkeytyvät merkitykset. Kuvaan liittyvä kerronta voi vaihdella yksinkertaisesta kuvauksesta syvään henkilökohtaiseen muisteluun. Valokuvaa katsoessaan ihminen korvaa historiallisen ajan aina-käsitteellä ja kokee menneen läsnä olevana (Fausing 1988, 36). Kuvat eivät voi korvata

todellisuutta, mutta tulkintoina ja esittämiensä asioiden kautta ne näyttävät meille jotakin olennaista siitä, mitä ja missä olemme (Saraste 1996, 185).

Kulttuuri ja historia muovaavat kuvan merkitystä ja värittävät siihen liittyvää kerrontaa. Kuvan tulkintaan kerronnan lähtökohtana vaikuttavat useat katselutilanteeseen liittyvät tekijät, kuten syy kuvien katseluun, suhde kuvattuihin sekä katsojan senhetkinen mieliala ja tunteet (Saraste 1996, 170–171). Valokuva ei vain esitä, vaan se myös edustaa. Siten henkilökuva voi innostaa kertomaan millaisia piirteitä, tunteita ja toimia kuvattuun henkilöön liitetään. (Ks. Mäkelä 2003, 34–36.) Iäkkään ihmisen näkökulmasta valokuva herättää kaukaiset muistot, joista hän voi rakentaa yhä uudelleen elämäntarinoita.

Valokuvien käytöstä iäkkäiden tutkimuksessa on keskusteltu melko vähän Suomessa. *Rakkaat ja tarpeelliset tavarat* -tutkimuksessa valokuvattiin vanhainkodissa asuvan vanhuksen esineistöä. Valokuvat havainnollistivat haastattelupuhetta ja sen tunnelmia. (Vaininen ym. 1999.) Liikanen (2003) tarkasteli hoitokotien juhlia ja juhlijoita valokuvien kautta. Tutkimuksen yhteydessä valokuvista rakennettiin myös näyttely, *Juhlista iloa arkeen. Saveen piirtyviä muistoja* -tutkimuksessa Mäkelä (2003) kuvasi puolestaan useiden aineistojen kautta subjektiivisen luomisprosessin ja sukupuolen representaatioita. Perhevalokuvista hän etsi muun muassa isoäitejä. Valokuvaa on käytetty lasten ja nuorten parissa voimauttavana työmenetelmänä (ks. Savolainen 2009). Vanhustyössä valokuvien käyttö on jäänyt vähälle huomiolle.

Tutkimuksemme osallistujat asuivat vanhainkodissa. Laitosmaiseen arkeen liitetään aikataulut ja toistot, jolloin vanhan ihmisen elämä muuttuu olemiseksi ja odottamiseksi (Jyrkämä 1997, 227–228). Vanhainkodissa käytetyt menetelmät pohjaavat osaksi yksipuoliseen näkemykseen vanhan ihmisen elämästä. Päivien

sisältöön on pyritty saamaan erilaisia aktiviteetteja. Niihin osallistumista haittaavat kuitenkin väsymys, sairaudet ja kuoleman odotus, jotka tulevat usein etusijalle keskusteluissa asukkaiden kanssa. Vanhainkodin asukkaita on kuvattu huonon toimintakyvyn omaaviksi (Ala-Nikkola 2003, 60–64; Koskela 2004, 29; Vaarama ym. 2005, 49–50). Iäkkään, usein huonokuntoisen asukkaan kohdalla korostuu tarve kokea arvokkuutta, merkityksellisyyttä ja jatkuvuutta elämässään. Tutkimukseen osallistujat kokivat elämänsä vanhainkodissa varsin myönteisenä. Kuitenkin oman perheen ja läheisten yhteydenpito korkein, valokuvien ja vierailuun meni kaiken muun edelle. Ne elävöittivät arkea ja loivat elämäntarinoita yhteistä ja jatkuvuutta.

Artikkelissa tarkastelemme, miten vanhainkodin asukkaat kertovat elämästään tarinoita valokuvien pohjalta ja tulkitsevat niiden herättämiä muistoja. Lisäksi pohdimme mahdollisuuksia hyödyntää valokuvia ja elämäntarinoita vanhustyön menetelmänä. Käytännöllisenä tavoitteenamme on laajentaa vanhainkodin toimintakäytäntöjä kohtaamaan asukkaan yksilöllinen elämä.

Elämäntarinat ja muistot

Elämäntarinoiden ja muistojen kerronnan tutkimusta yhdistää narratiivinen gerontologia (Liikanen 2007, 80), jonka eräänä tavoitteena on lähestyä vanhan ihmisen elämää ja vanhuutta "sisältäpäin" (Ruth 1994, 205; Kenyon ym. 1999, 54; Kenyon & Randall 2001, 5–6). Siten elämäntarinat eivät ole vain tutkimusaineistoa, vaan ne toimivat elämän metaforana (Sarbin 1986, 8–12, 19; Randall 1995, Kenyon ym. 1999, 40–41). Elämäntarinoiden kerrontaan sisältyy mahdollisuus rakentaa muistoja uudelleen ja erilaisesta näkökulmasta sekä hyväksyä elämän tuomia hyviä ja huonoja käännteitä (Gibson 2006, 5–6).

Elämäntarinoiden ja muistojen kerronnan merkitys liitetään keskeisesti kertojan identiteetin, toiveiden ja tunteiden tulkintaan (McLeod 1997, 34–35; Kaufman 2000, 103; Hänninen 2002, 60–62). Kun iäkäs ihminen kertoo tarinoita elämästään, hän elää niitä samanaikaisesti kokemuksina, tapahtumina ja tunteina (Kenyon 1996, 25–28; Heikkinen 2002, 221–225). Vanhuuden vaiheessa ihminen etsii monin tavoin jatkuvuutta elämäänsä (Kaufman 2000, 104; Andersson 2008, 138–146). Kerronta auttaa löytämään yhteyksiä tapahtumien ja kokemusten välille. Irrallisista tapahtumista muodostuu juonen kautta elämäntarinoita (Ricoeur 1981, 167), joissa iäkkäälle ihmiselle tärkeitä ja merkityksellisiä asiat ovat keskeisiä.

Käytännön vanhustyössä elämäkerralliset ja muistelutyön menetelmät ovat lähellä toisiaan olevia, moniammatillisen vanhustyön ja erityisesti gerontologisen sosiaalityön menetelmiä (Liikanen 2007, 79–81; Ylinen & Rissanen 2004, 203). Muistelutyö tukee vanhan ihmisen itsearvostusta sekä luo vuoropuhelua eletyn elämän ja nykyisyyden välille (Gibson 2006, 27; Hakonen 2003, 130–132). Muistelua aliarvioitiin ja sitä pyrittiin estämään vanhuuden höperyyteen viittavana, kunnes Butler (1963, 65–68) toi esille muistelun merkityksen vanhan ihmisen elämää eheyttävänä ja terapeuttisena. Samalla hän esitti käsitteen elämän tarkastelu (life review), joka aktivoituu elämän viime vaiheessa. Muistot myös ylläpitävät Vilkon (2000, 214) kuvaamaa kodin tuntua, johon hän liittyy tutuksi tunnistamisen, mieleen palauttamisen, emotionaalisen turvan ja toiminnallisen vapauden.

Elämäkerrallinen eli sosiobiografinen menetelmä avaa asiakkaan elämänhistoriaa ja tuo samalla ymmärrystä nykyisyyteen (Liikanen 2007, 80; Ylilahti 2008, 240–242). Elämäkerrallista työskentelyä asiakkaan kanssa voidaan edistää piirtämällä elämänviiva tai elämäkarta, joka rikastaa kerrontaa ja auttaa hahmottamaan elämäkokonaisuutta. Elämänviiva- tai elämän-

karttapiirroksessa huomioidaan aikajänne (ikä) ja tunne, jonka elämän käännekohtat, huiput tai laskut aiheuttavat. (Takkinen, 2002, 198–199; Clausen 1998, 201–204.) Ohjatussa elämäkerrallisessa haastattelussa tai kirjoittamisessa käytetään keskeisiä, useiden elämää luonnehtivia teemoja, kuten esimerkiksi perhe, työ, terveys, haaveet ja tavoitteet (Birren & Birren 1996, 289). Tässä tutkimuksessa vanhainkodin asukkaiden elämäntarinoiden kerrontaa ohjasivat valokuvien herättämät muistot.

Elämäntarinat ovat kietoutuneet kulttuuriin ja ne muuttuvat ajan kuluessa, kuten muuttuu myös näkemys siitä, mikä jonkin kulttuurin piirissä on sallittua ja miten on sopivaa kertoa (Vilkkonen 1997, 91–92). Paul Ricoeur (1981, 165) luonnehtii kerronnan ja ajan suhdetta vastavuoroiseksi. Tarinat auttavat näkemään nykyisyyden osana mennyttä ja tulevaa. Tämän hetken tapahtumat tulkituvat menneisyyden tapahtumien kautta, jotka puolestaan saavat uusia merkityksiä tämän päivän ymmärryksestä. Nykyisyyden kautta elämäntarinat siirtyvät osaksi tulevaa. (Ks. Kaufman 1986, 150; Heikkinen 1996, 203–204; Palomäki 2004, 102–103.) Lisäksi kerrontatilanne ja sen ehdot, kuten tässä tutkimuksessa valokuvien liittyvät mielikuvat ja muistot, vaikuttavat elämäntarinoihin.

Tutkimusaineistot ja -menetelmät

Tutkimus toteutettiin käyttämällä elämäkerrallisia menetelmiä. Tutkimukseen osallistui neljä vanhainkodin asukasta. Henkilöstö auttoi osallistujien valinnassa. Tutkimukseen osallistujien ikä vaihteli 77:stä 84 vuoteen. He olivat asuneet vanhainkodissa neljästä kuuteen vuotta. Monet sairaudet hankaloittivat arkista elämää. Liikkuminen oli osalla rajoittunut pyörätuolin varaan, sen sijaan psyykinen toimintakyky, kuten muisti, oli tallella.

Jokainen haastateltava tavattiin viisi kertaa. Aineistojen keruu eteni vaihteittain valokuvien kautta omaelämäkerrallisiin tarinoin. Yksi tapaamiskerta kesti noin puolitoista tuntia, lukuun ottamatta viimeistä kertaa, joka oli muita huomattavasti lyhyempi. Ensimmäisellä kerralla kerroimme tutkimuksesta ja kysyimme kunkin halukkuuden osallistua siihen. Osallistujat kertoivat tuolloin elämästään vanhainkodissa. Toisella tapaamiskerralla valokuvassimme osallistujat heidän omissa huoneissaan. Jokaisesta otettiin noin 40 henkilö- ja laajakuvaa ympäristöineen (ks. Forsgård 2004, 56). Näin taattiin useita onnistuneita kuvia ja taustan, oman huoneen esineistön, monipuolinen näkyminen.

Kolmannella ja neljännellä tapaamiskerralla osallistujat kertoivat kuvien perusteella tarinoita itsestään, läheisistään ja elämästään. Nämä keskustelut ja kerronnat nauhoitettiin. Ensimmäisessä keskustelussa otettiin omakuviin, joista valitsimme noin 10 onnistuneinta kuvaa. Niistä haastateltavat puolestaan valitsivat yhdestä neljään itselleen mieluisinta kuvaa. Kerronnassa osa lähti omakuvan tulkintaan, sen sijaan osa oli pidättyväisiä omakuvan suhteen. He viittasivat pian valokuva-albumiin talletettuihin perhekuviin, joiden kautta keskustelu ja kerronta etenivät. Tässä artikkelissa nimitämme perhekuviin kaikkia elämän varrella taltioituja valokuvia ja omakuviksi tätä tutkimusta varten otettuja kuvia.

Neljännellä tapaamiskerralla valokuva-albumin valinneiden kertojien tarinat jatkuivat albumien pohjalta. Kahden muun kerronta keskittyi yksittäisiin valokuviiin. Toisella heistä oli valokuvia kirjahyllyn päällä, kuten sotilas- ja kihlakuva. Toisella oli lastenlasten kuvia ja itsestä säilynyt muisto kuvasta, jossa hän oli polvihousuisena poikana. Pink (2007, 94) kuvaa muistossa olevan kuvan elävyyttä, sen "näkemistä" tunteina ja kokemuksina. Osa kerronnasta oli monipuolisesti pohtivaa ja eteni spontaanisti kuvan inspiroimana, osa taas oli niukkaa, henkilöitä ja tilanteita nimeävää ja toteavaa. Viimeisellä tapaamiskerralla, puolen

vuoden kuluttua, kysyimme vielä osallistujien kokemuksia, jolloin haastateltavat halusivat kertoa kuulumisiaan ja tehdä joitain tarkennuksia haastatteluihin.

Haastattelijoina vietimme runsaasti aikaa (5 tapaamiskertaa) kunkin haastateltavan luona hänen omissa vanhainkodin huoneissaan. Pyysähdyimme yhdessä valokuviiin, niiden aikaan, ihmisiin ja tapahtumiin sekä eläydyimme valokuvien tuomiin muistoihin. Näistä tilanteista teimme runsaasti havaintoja. Siten aineiston keruussa oli piirteitä etnografiasta (vrt. Pink 2007, 82; ks. Andersson 2008, 36–37). Tässä tutkimuksessa tarkastelimme valokuvien luomien mielikuvien ja muistojen herättämiä tarinoita. Halusimme keskittyä siihen, miten iäkkäät asukkaat kertomalla merkityksellistivät omaa elämäänsä.

Haastateltavat rakensivat valokuvien pohjalta elämäntarinoita yhteydessä sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöönsä (ks. Bruner 1987, 11–17; Lincoln & Guba 2000, 165–166). Aineiston analyysissä sovelsimme narratiivista otetta (Riessman 2000, 697–701). Valokuvien pohjalta syntynyt kerronta-aineisto litteroitiin kokonaisuudessaan. Litteroitua tekstiä kertyi 120 sivua. Aloitimme analyysin tarkastelemalla kerronnan selostavia ja arvioivia piirteitä. Labovin ja Waletzyn (1967, 13, 20–21, 37) mukaan tapahtumia selostavia eli referentiaalisia tarinoita kuvaa usein se, että ne etenevät kronologisesti ja pitäytyvät faktoihin. Arvioivissa eli evaluoivissa tarinoissa kertojat pohtivat tapahtumien merkityksiä. Kuva kerronnan virittäjänä saattoi ohjata nimeämiseen. Toisaalta kun menneyttä katsotaan nykyisyydestä käsin, kerronta suhteutuu nykyisyyteen ja kertojan ymmärrykseen, jolloin kerronta saa usein arvioivan luonteen.

Jatkoimme analyysiä ryhmittelemällä jokaisen kertojan tarinat kokonaisuudeksi, johon sisältyivät omakuvaan, sen taustan esineisiin ja perhekuviin liittyvät tarinat sekä omat havaintomme. Narratiiviseen analyysiin liitetään keskeisesti kokonaisuuden säilyttäminen tai sen luominen

(esim. Riessman 1993, 13; Polkinghorne 1996, 98). Kerronnan analyysiyksikkö oli yksi valokuva ja siihen liittyvä tarina. Analysoimme tarinoita refleктоimalla ja tulkitsemalla niiden merkityksiä haastateltavan kerrontakokonaisuuteen nähden sekä tarkastelemalla kerrontaan liittyviä tunteita ja vaikutelmia. Mielenkiintomme kohdistui siihen, miten valokuvien luomat muistot ja mielikuvat toimivat asukkaiden elämäntarinoiden lähteenä. Lopuksi tulkitsimme kunkin haastateltavan kerrontaan liittyviä piirteitä, kuten sen tyyliä ja sävyä. Analyysin ja tulkinnan vaiheissa säilytimme yksittäisiin kuviin liittyvät tarinat alkuperäisinä.

Eettisesti valintojamme ohjasi tietoisien suostumuksen periaate. Iäkkäät osallistujat kokivat valokuvaamisen ja haastattelun ensin hämmäntävinä. Osa heistä ei ollut kiinnostunut materiaalin käytöstä, mutta jotkut haastateltavat kyselivät tarkemmin. Päädyimme kertaamaan eettiset periaatteet jokaisen tapaamisen alussa. Tutkimuksessa suostumus oli näin ollen prosessi, joka kulki läpi tutkimuksen (ks. Smythe & Murray 2005, 177).

Erityisesti omakuvien ja perhekuvioiden kohdalla mietimme vanhan ihmisen yksityisyyteen tunkeutumista, ehkä enemmän kuin kerronnassa. Kuva kiinnittää ja tekee näkyväksi. Haastattelututkimuksen käsikirjassa Wenger (2002, 272) suosittaa iäkkäiden haastatteluun vihjeiksi valokuvia, joiden kautta kerronta saa elävyyttä. Tässä tutkimuksessa haastateltavilta kysyttiin, halusivatko he, että heistä otetaan tämän päivän kuva haastattelua varten. Isosta määrästä omakuvia vain muutamat olivat onnistuneita. Omakuvista jokainen valitsi mieluisimman muistoksi pöydälleen. Perhekuvat tulivat mukaan luontevasti, osallistujat halusivat itse esitellä niitä. Valokuvien esittäminen tutkimuksen raportoinnissa ei ole mahdollista kertojien anonyymiteetin ja yksityisyyden suojaamisen varmistamiseksi. Kerronnallisen aineiston käsittelyä ja analyysiä ohjasi ajatus, että vanha ihminen on elämänsä ja sen tarinan ekspertti ja omistaja.

Omakuvaan liittyvä kerronta

Kuvaamistilanteeseen suhtautumista ilmensivät sekä toteamus ”filmin haaskaamisesta” että halu tulla kuvatuksi. Erään tutkimukseen osallistuneen kohdalla kaikki valokuvat menivät pilalle. Hänelle oli tärkeätä, että kuvat otettiin uudelleen. Kaikki olivat valmistautuneet, pukeutuneet ja kammanneet arkea juhlavammin kuvausta varten. Omakuvan avulla pääsi nopeasti lähelle haastateltavaa. Kuvien katselu vaihteli yksilöllisesti, ne miellyttivät ja hämmästyttivät: ”Ei millään uskoisi, että ihminen muuttuu näin paljon.” Kerronta omakuvista oli varovaista ja pohtivaa. Kuvien tulkinta vaihteli myös sukupuolten välillä. Naiset painottivat omaan olemiseen ja ulkonäköön liittyviä seikkoja, miehet sen sijaan menivät ilmikuvan taakse ja tekivät havaintoja muun muassa luonteen näkymisestä ja pysymisestä.

Valokuvien kautta haastateltavat rakensivat kuvaa itsestä peilaamalla nykyisyyttä menneitä vasten. Esisijaisesti omakuva vei nykyiseen elämäntilanteeseen. Se toi elävästi mieleen, kuinka sairauskohtaus oli pysäyttänyt normaalin elämänmenon. Iäkkäät asukkaat muistivat poikkeavat tapahtumat ja kuvasivat ne yksityiskohtaisesti. Haastateltavat kertoivat tapahtumista ilman ahdistusta ja hyväksyivät muutokset osana oman elämän etenemistä. Katsoessaan omakuvansa eräs haastateltava kertoi halvaantumisestaan.

H3: Mä siihen asti pystyin kävelemään kepin kanssa ja olemaan kotona. Menetti jalkansa ja kätensä. Piti uudelleen opetella elämään, opetella hyväksymään.

Omakuva johdatti elämän rajallisuuden näkemiseen ja kokemiseen. Fausing (1988, 45) tuo esille omakuvassa aina läsnä olevan kuoleman läheisyyden, memento mori. Haastateltava kertoi ensin sairastumisestaan ja sitä edeltävistä tapahtumista. Hän oli tietämättään valmistautunut jo viimeiseen muuttoon, kuolemaan. Vasta

vanhainkodissa hän ymmärsi tapahtumien merkityksen.

H2: Siellä mä kävin kirkossa, hautausmaalla ja oon kattonu joka ikisen haudan. Ihan niin kuin tehny tätä työtä, että loppu tuloo. Siellä en oo käyny, missä poltetaan, vaikka mun haudataan siihen enkelipatsaaseen.

Haastattelija: Vaivaako se mieltä, kun ette ole nähnyt?

H2: Ei mua vaivaa mikään muu, kun tästä maailmasta lauletaan, niin se ottaa. Pitää jättää tämä kaunis maailma.

Jokainen valitsi omakuvista mielestään onnistuneita kuvia. Eräs haastateltava valitsi lähikuvan kasvoista ilman sairauden merkkejä kehossa ja ilman pyörätuolia. Toinen halusi valita omaa luonnetta ilmentävän kuvan: "Ehkä liika ilonen kuva minun tyyppiini, en minä sitä moiti, jos minusta nyt tuommosenkin kuvan saa". Kaikki tekivät valintoja sen perusteella, mitä omakuvan taustassa näkyi. Siellä saattoi olla ryijy, keinutuoli tai kirjahylly esineineen ja perhekuvineen. Siten useat havainnot ohittivat itsestä otetun valokuvan ja kohdistuivat omakuvan taustalla näkyviin esineisiin, jotka innoittivat kertomaan tarinoita. Tässä toteutui Susan Sontagin (1984, 95) ajatus, miten valokuvan esineet ja mielikuvat muuttuvat eläviksi olennoiksi.

Esineet omakuvan taustana ja niiden tarinallisuus

Oman huoneen esineiden tärkeys ja tarinallisuus tulivat esille. Esineet eivät olleet mykkiä kuvien taustoja, vaan niillä kaikilla oli oma tarinansa. Esineistä kerrottiin mielellään selostamalla tosiasioita ja pohtimalla esineisiin liittyviä merkityksiä. Esineet toivat muistoja, joilla oli yhteys paikkoihin ja aikoihin sekä kokemuksiin ja tapahtumiin. Niiden historia muistettiin tarkasti: "Muistan, kuinka mieheni...". Kerronnassa historiallinen aika väistyi ja muistot alkoivat elää

uudelleen. Tarina lähti liikkeelle haastateltavan vesiväreillä maalaamasta taulusta, joka kuvasi kotitalon tupaa, sen pitkää penkkiä ja pöytää. Pöydän takana istui invalidi-eno korjaamassa kelloja.

H1: Semmosena tenava, kun ennen niitä synti, niin ei ymmärretty tarkistaa, että jalaka oli niinku jääny. Sehän usein synnytyksessä lähtee tiloltaan jalaka. No sehän ontuen, linkaten elämänsä eli. Se harjoitteli vain kelloja korjaamaan. Minun vanhassa kotikylässä oli semmonen tapa, että sinne aina äijät tuli pyhän aikana kellokauppaa tekemään. Ne vaihtovat sitä kelloo välinsä ja kehuvat omaansa. Eno korjas niitä. Sitten se muutaman kympin otti niistä. Ne taas lähtivät sen kellon kans'. Se oli ihan kummallista hommaa ja ne kävi kaukaa.

Omasta kodista peräisin oleva keinutuoli johdatti kertomaan, mihin kodin muut huonekalut joutuivat. Hyvä kirjakaappi sai omistajan ja sen myötä jatkui tarina sukulaisperheestä. Tämä perhetarina vei omaan syntymäkotiin ja siihen, millaisena äidin ja isän avioliitto näyttäytyi tyttärelle vanhainkodin perspektiivistä. Vaikeat asiat sanottiin kauniisti. Iäkkäät kertojat etsivät ymmärrystä erityisesti oman perheen ja läheisten kohdalla. Kerronta oli arvioivaa, missä mennyt näyttäytyi monelta osin parempana aikana kuin nykyisyys. Kertojan arvot ja arvostukset näkyivät.

Kirjahylly esineineen oli mieluisa tausta omakuvulle. Viiri kirjahyllyn päällä muistutti hyvin tehdystä työstä. Kertoja kuvasi ammattiin valmistautumistaan, ja hän jatkoi tarinaa kertomalla työoloistaan maaseudulla:

H2: Minun työni on ollut semmoista, oon ollut alle 18 vanha, kun oon lähtenyt esiharjoittelijaksi. Piti olla esiharjoittelija, vuoden harjoittelija ja sitten puoli vuotta koulua ja sitten kolme vuotta työssä. Se oli sellainen sääntö...

Omakuvan taustalla näkyi seinällä oleva palkintokello, joka ohjasi puolisoita yhdistäneen miehlisan harrastuksen muistoihin. Värikäs ryjy taas kuvasi ruusuja ja kieloja, jotka innoittivat omistajaa kertomaan läheisestä suhteestaan kukkiin: "Minähän kasvatin siemenestä kaikki..."

Jotkut haastateltaville mieluisat esineet olivat päässeet vanhainkotiin saakka. Ne korostuivat omakuvan taustalla ja samalla ne laajensivat omaelämäkertoja. Haastateltavat kokivat menneisyyden esineissä ja kuvissa. Esineet kertoivat asukkaista, heidän perheistään, toiminnastaan, tarpeistaan ja ihanteistaan. Esineet muistuttivat myös antajastaan, ja ne herättivät tunteita ja tunnelmia. Haastateltavat kertoivat muistoja, jotka siirtyivät tähän päivään ja liittivät heidät sukupolvien ketjuun. Huoneen esineillä oli omaelämäkerrallinen muistoarvo. Samalla ne kertoivat ajasta ja sen kulttuurista yksilöiden sekä yhteisöjen elämässä.

Perhekuvien virittämät elämäntarinat

Perhekuvien virittämät elämäntarinat vaihtelivat monin tavoin. Yhtäältä perhekuviin liittyvissä tarinoissa haastateltavat nimesivät elämäkerrallisia faktoja, kuten perhejuhliin osallistujia tai matkakohteita. Juhlien, matkojen, perheen ja suvun monet muistot olivat tallella perhekuviissa. Tämä kerronnan taso oli referentiaalista ja sen tapahtumat olivat usein ajallisesti määritettäviä. Valokuvat toimivat muistikuvina ja aktivoivat muistamaan. Tällä tasolla ei edetty kuvaan py-säytettyä tapahtumaa pitemmälle. "Tässä on..., tuolla näkyy..." kuvasivat kertojien ilmaisuja.

Toisaalta perhekuvat veivät "kuvan aikaan" ja muistoihin. Kerronta oli usein aikalaiskuvausta ja sen vertaamista nykypäivään. Kerronta sai arvioivan luonteen. Kaikkien tarinoista oli löydettävissä elämän alkuun, keskivaiheille ja loppuun liittyviä tarinoita. Elämä ja tarinat kietoutuivat

yhteen. Tarinoita ei vain kerrottu, vaan niitä elettiin kokemuksina ja tunteina.

Ajan vaalentama kuva äidistä esitti ryhdikästä naista. Kuva muuttui eläväksi mielikuvaksi, kun perheen isä lähti Amerikkaan paremman toimeentulon toivossa. Aluksi isä oli muistanut perhettä, mutta aikaa myöten muistamiset harvenivat, kunnes ne loppuivat tyystin:

H2: Isä on mennyt Amerikkaan ja äiti on hoitanut meitä lapsia. Meitä on ollut kaikkiaan kuusi. Niistä on kuollut pienenä yksi ja yksi on kuollut 19 vanhana...

Oma nuoruudenkuva yhdistyi viime vuosisadan alun monien yhteiseen lapsuus- ja nuoruusmuistoon, kun perheen varattomuus pakotti työn tekemiseen ja opiskelu jäi vain haaveeksi. Opiskelun estyminen kaiversi kertojan mieltä niin, että hän toi sen esille joka kerta tavatesamme:

H1: Vaikka opettaja sanoi, että kyllä tuon pojan pitäis saaha lisää opiskelemaan, mutta kun ei ollut rahaa. Sittenkään ei tahtonut pärjätä... vaikka en minä oikein hääppönen ollut mehtätöihinkään.

Kihlakuva, pienen pieni albumissa tai kehystetyinä kirjahyllyssä oli monien muistojen lähde. Kihlamatkaa kaupunkiin muisteltiin yksityiskohteisesti. Kihlakuva johdatti kertomaan yhteisestä elämästä, työstä ja puolisoista. Lapsistaan haastateltavat kertoivat myöhempien kuvien, usein lastenlasten kuvien kautta. Perheen ja työn vaiheessa lapset hoidettiin ajan tavan mukaan muun työn ohessa. Näin kerronta myötäili ajalle ominaista elämää. Kaukaiset muistikuvat perheen perustamisesta kiteytyivät seurusteluajan humoristiseen tarinaan:

H1: Sieltähän minä vaimon löysin. Minä kerkesin hakeutua tuonne kirkonkylän myymälänhoitajaksi. Justiin vasta silloin tutustuin vaimoo-

ni. Se piti kirkonkylältä ruveta ajamaan järven yli, kun ei ollut siltaa. Piti mennä jäitä pitkin. Kyllä se oli aika jännää kevät puoleen, että kuinka käy. Kun olin siellä morsiamen luona, jäät oli sulanu ettei päässyt enää. Järven ympäri vei jonkunlainen kärrytie. Sitä minä lähin polokupyörällä rotumaan. Kerkesin vielä kaupan ovia avaamaan aamulla.

Kaikilla ei ollut omaa perhettä. Kaunis nuoruudenkuva antoi haastateltavalle aiheen pohtia tilannetta ja siihen liittyviä valintoja. Ne saivat ajan kypsyttämän tulkinnan:

H2: Ne joilla on lapsia ja perhettä, on omat ilonsa niistä, mutta on omat murheensakin. Se on vähällä päässyt, jolla ei ole mitään. Oon niin pahaan aikaan syntynyt, että miehet ovat olleet sodassa.

Haastateltavat nostivat esille työn merkityksen sekä nuoruudenaikaisten että omien vanhempiensa kuvien yhteydessä. Työnteko oli juurtunut lähtemättömästi kaikkien kertojien mieleen. Maaseudulla työntekoa raamitti myös sukupuolten välinen hierarkia. Työ näyttäytyi kerronnassa jopa ihmisen arvon mittana. Vielä viimeisellä lyhyellä tapaamiskerralla eräs kertojista halusi tarkistaa, että olimme ymmärtäneet hänen sanomansa oikein, kuinka työ on aina tehty hyvin:

H2: Tuli tunne, että nyt oon jonkun hyvän työn tehnyt. Varmaan on sellaisen herätyksen saanut, että kaikki pitäisi tehdä hyvin. Silloin työ on tehty paljon paremmin kuin nyt tehdään. Sen verran oon saanut äidin puheesta käsitystä, että se oli raskasta naisille viedä meijeriin ja viedä myllyyn. Isännät oli mettässä. Kyllä ne sinne meni, mutta ei ne menny askareille.

Vain yksi haastateltava esitti kuvan kodistaan. Kertojan mieluisa tekeminen näkyi kodin ympäristössä. Kuva kodista elävöitti muistoja asukkaista ja heidän elämänvaiheistaan. Kertojalle oli tärkeätä, että talo siirtyi lapsenlapselle.

H3: Kun menimme naimisiin, niin mieheni äiti sanoi, että tulkaa asumaan siihen taloon. No me menimme. Meillä oli yksi huone. Sitten meni vanhin poika naimisiin ja tuli kanssamaan taloon. Sitten nuorin poika meni naimisiin ja meitä oli kolme miniää ja anoppi.

Perhekuvien tarinallisuus vaihteli liittyen kuvien herättämiin muistoihin, mutta ennen kaikkea se vaihteli persoonallisena ominaisuutena kunkin osallistujan kerronnan tyylinä ja sen tunnesävyinä. Narratiivisessa kirjallisuudessa tuodaan esille ihmisten luontaisesti erilainen tapa ja/tai kyky ilmaista itseään kertomalla sekä kulttuurin luomat mallit kertoa (esim. Hänninen 2000, 50–53). Omiin kokemuksiin ja näkemyksiin painotunut haastateltava totesi olleensa ”hyvin ittellinen” tai katsoessaan nuoruudenkuvaa: ”Komia on ollut, luonne näky”. Hän korosti itsenäistä selviytymistä elämän eri vaiheissa. Kertoja, joka pitäytyi usein faktoihin ja nimeämiseen, totesi ja tunnisti asioita. Hän viittasi vaikeissa asioissa kohtaloon ja suhtautui niihin asenteella ”elämä opettaa”. Eräs kertojista korosti elämänsä ja kuolemaansa Jumalan hallussa. Hänen kerronnassaan menneen ja nykyisen tapahtumat saivat tulkintansa uskonnon ja tuonpuoleisen kautta: ”Oon ratkaassu ylähäpäin suhteen”. Haastateltava, joka nautti silmin nähden kerrontatilanteista, puki elämän käännteitä eläviksi, huumorin värittämiksi tarinoiksi. Elämäntarinat erottuivat, ne luonnehtivat kerronnan tyyliä ja samalla kertojan luonnetta. Tarinoissa kuvan aika ja nykyisyys lähenivät toisiansa. Elämäntarinoiden kertominen ja kuunteleminen edistivät prosessia, jonka kautta iäkäs ihminen voi luoda ja vahvistaa identiteettiään.

Kaikkien kerronnassa oli myönteinen perussävy. ”Sitä pitää vain olla positiivinen, kun on tähän jamaan joutunut.” läkkäistä kertojista oli aistittavissa iän ja elämäkokemuksen myötä saavutettu rauha. Bo Carpelan (2005) kirjoittaa iän mukanaan tuomasta rauhasta, mikä kirjailijan mukaan on osaltaan myös elämänsurua, monien erojen

ja hyvästien seurausta. Valokuvien pohjalta syntyneissä tarinoissa lapsuuden perheen ja oman perheen ihmissuhteet saivat hienotunteisen ja varovaisen tulkinnan. Henkilökuvista todettiin usein, kuka on elossa ja kuka on kuollut. Suhtautuminen kuolemaan oli luonnollista, vain jotkut kohtalot pysäyttivät. Vaikea kokemus iäkkäälle äidille oli katsoa oman, jo edesmenneen lapsensa kuvaa ja kertoa menetyksestä. Myönteistä sävyä ja asennetta toi tutkimukseen osallistuminen, mikä näkyi tapaamisten odottamisena ja niihin valmistautumisena. Useat kerrontatapaukset loivat keskinäistä tuttuutta, luottamusta ja yhteisyyttä. Niissä haastateltava erottui ja sai huomiota yksilönä, mistä jäi myös dokumentti, valokuva. Iäkäs ihminen voi kokea olevansa subjekti huolimatta rajoituksista ja avun tarpeesta.

Pohdinta

Vanhainkodissa toteutetussa tutkimuksessa kuvasimme ja analysoimme, miten valokuvat ja niiden herättämät muistot toimivat elämäntarinoiden lähteenä. Erityisesti elämän varrella otetut perhekuvat ja omakuvan taustana olleet esineet innostivat omaelämäkerrallisiin tarinoin. Kuvissa ja esineissä muistot pysyivät tallella. Kertojalle voi aueta ajan ja elämäkokemuksen myötä uusia ymmärtämysyhteyksiä ja oman elämän kannalta mielekkäitä merkityksiä.

Tämän päivän omakuva ei vienyt elämäntarinoihin, vaan nykyisyyteen ja muutokseen. Valokuvaaminen ja omakuvan katselu ovat elämistä nykypäivässä (vrt. Savolainen 2009, 119). Omakuvasta kertojat tunnistivat ajan ja elämän rajat, samalla kun nuoruuden kuva johdatti elämän kerrontaan. Tässä on yhtymäkohtia Johnson ja Barerin (1997, 127–145, 156) tutkimuksen havaintoihin hyvin iäkkäiden (the oldest old) ajallisen orientaation lyhenemisestä, jolloin elämää eletään päivä kerrallaan. Omakuva ja kuvattavana oleminen toivat kuitenkin esille juuri minut. Puolen vuoden päästä tehty käynti jokaisen

osallistujan luokse osoitti, että tutkimuksesta jäivät hyvät muistot.

Tutkimus osoitti, että perhekuvat toivat elävyyttä kerrontaan. Ne auttoivat keskittymään tilanteisiin ja kokemuksiin sekä muistamaan niitä. Usein muistoihin liittyi arvioiva näkemys, esimerkiksi otettiin kantaa, miten elämä eteni kuvaan pysäytetystä hetkestä. Kertojalle ominainen tyyli vaihteli huomattavasti perhekuvan henkilöiden ja tapahtumien nimeämisestä aina spontaanisti etenevään ja pohtivaan kerrontaan. Myös niukka tapa kertoa toi iäkkäälle asukkaalle iloa, tarjosi muistille kiinnekohtia ja kokosi omaa elämää. Perhekuvien merkitys dokumenttina lisääntyi, ne tulivat käyttöön ja toivat paljon mielihyvää. Valokuvien ja tarinoiden arvo menetelmänä säilyy ja jopa korostuu toimintakyvyn heiketessä.

Valokuvien ja kerronnan kautta erottui ihminen subjektina ja toimijana. Vanhainkodin iäkäs asukas sai tapaamisten myötä paljon huomiota, hän nousi pääosaan, mitä omakuva dokumenttina vahvisti. Myös perhekuviissa näkyminen todisti toimijuudesta elämän monilla areenoilla. Tapaamisissa oltiin kiinnostuneita juuri hänen elämänsä vaiheistaan ja kokemuksistaan. Iäkäs ihminen koki oman elämänsä arvoa ja arvokkuutta.

Perhekuvien virittämä kerronta auttoi elämäkokonaisuuden hahmottamisessa. Kuvat toimivat itsenäin, loivat jatkuvuutta ja elämäkerrallista yhteyttä. Vanhuuden vaiheessa ihminen kokoaa elämänsä, vaikka ulkoisesti elämä laitoksessa etenee rajoittuneena palvelujen ja avun varassa. Kuvat virittivät paitsi tarinoin, myös tunteisiin. Ne herkistivät omaan analyysiin. Kuvissa muisto on pysähtynyt, näkyvä ja kutsuu kertomaan. Perhekuvat esittävät usein juhlahetkiä, mieluisia tapahtumia ja paikkoja, joten valokuvien inspiroimassa kerronnassa tuotetaan myönteisiä mielikuvia menneisyydestä. Ajallinen viive kirkastaa myönteisiä merkityksiä ja karsii painolastina mukana kulkenutta. Elämäntarinoi-

den kautta iäkäs ihminen voi kokea merkityksellisyttä elämässään.

lääkkään asukkaana yksityinen elämä vanhainkodissa tuli esille kuvien ja elämäntarinoiden kautta. Laitoksessa yksityisyys on uhattuna tai sitä ei ole. Tutkimukseen osallistuneet asukkaat olivat hämmentyneitä saamastaan huomiosta. Omakuvassa huomio kohdistui persoonaan ja kerronta pysähtyi aikaan vanhainkodissa, kun taas perhekuvat suuntasivat kunkin omaan, yhteisenä elettyyn elämään ja sen tapahtumiin. Kuvaaminen ja kuvien katselu ovat yksityisyyden ja kamista ja ne edellyttävät yhteisen sopimuksen.

Omien esineiden tärkeys ja tarinallisuus linkittyivät menneisyyden tapahtumiin, toimintaan ja kokemuksiin. Huoneen omilla esineillä oli kullakin historiansa ja kiinnostavat menneeseen, mutta myös niiden tulevaisuudesta kannettiin huolta. Esineet kiinnittivät huomiota, aktivoivat muistamaan sekä tuottivat elämäntarinoita ohi kuvan keskiössä olevan omakuvan. Mikäli iäkkäälle asukkaalle tärkeitä ja mieluisia esineitä ei ole mahdollista viedä vanhainkotiin, niitä kannattaa kuvata, jolloin muistot ja kerronta aktivoituvat. Omat esineet rakentavat merkityksensä kautta elämäkerrallista yhteyttä ja jatkuvuutta iäkkään ihmisen elämään (ks. Svinhufvud 2000, 36; myös Vilkkonen 1997, 173). Esineet ankkuroituvat henkilökohtaiseen elämään sekä perinteesen ja kulttuuriin.

Yhteisyyden vahvistaminen voi niin ikään toteutua kuvien kautta. Iäkäs ihminen kuuluu perheyhteisöön, jota perhekuvat todistavat. Hän kuuluu myös vanhainkoti-yhteisöön, jossa hän näkyy toimijana. Yhteisyyden vahvistaminen voisi toteutua arkisen työn ja tapahtumisen kuvaamisen kautta. Vanhainkodin arjessa otetuissa kuvissa vanha ihminen voi olla aktiivinen, näkyvä, kokeva ja myös yhteisössään osallinen. Hän löytää itsensä ja lähellä olevat vanhukset toimijoina ja osallistujina. Tämä näkökulma tuli esille myös Liikasen (2003) tutkimuksessa. Lisäksi jo-

kapäiväisten tapahtumien ja juhlien kuvaamisen kautta vanhainkodin arki voisi tulla näkyväksi ja tutuksi myös omaisille. Kuvat kutsuvat ja virittävät muistoihin, kerrontaan, arviointeihin ja osallisuuteen. Kuvien kautta on mahdollista vahvistaa sosiaalisuutta. Samalla avautuu oivallinen tilaisuus tukea lähimuistia, joka monilla asukkailla on hatara. Kuvien kautta onnistuu myös tuttuuden luominen, kun monen elämää vanhainkodissa vaivaa yksinäisyys.

Puhe vanhustyön laitoskulttuurista korostaa usein kiirettä ja työn raskautta. Vanhan ihmisen elämä nähdään harvoin kehittymisenä. Elämäntarinoiden kerronnan ja uudelleen kerronnan kautta on mahdollista löytää uusia merkityksiä ja yhteys omaan kehittymiseen (ks. Gibson 2006, 27–28). Elämäkerrallisten menetelmien kautta voi vanhainkotiin kehittyä viisauden ympäristö, kuten Kenyon (2003, 31–32) toteaa. Elämäntarinat palkitsevat sekä asukkaita että työntekijöitä.

Työn vanhainkodissa tulisi painottua nykyistä enemmän käytännöllisten asioiden hoidon lisäksi henkilökohtaiseen kohtaamiseen. Tämä puolestaan edellyttää työmenetelmien laajentamista, kuten elämäntarinoiden ja valokuvien ottamista työhön mukaan. Elämäkerralliset menetelmät luovat erilaista kohtaamisen kulttuuria. Laitosarjen ja siihen liittyvien menetelmien kehittämiseksi tarvitaan tutkimuksellisia interventioita, jotka lähtevät ennakkoluulottomasti iäkkään ihmisen tilanteesta.

Kirjallisuus

Ala-Nikkola, Merja (2003) Sairaalassa, kotona vai vanhainkodissa? Etnografinen tutkimus vanhus-
tenhuollon koti- ja laitoshoidon päätöksentekotodellisuudesta. Acta Universitatis Tamperensis 972. Tampere: Tampereen yliopisto.

- Andersson, Sirpa (2008) Kahdestaan kotona. Tutkimus vanhoista pariskunnista. Tutkimuksia 169. Helsinki: Stakes
- Barthes, Roland (1985) Valoisa huone. Alkuteos La chambre claire. Suom. Martti Lintunen & Esa Sironen & Leevi Lehto. Jyväskylä: Kansankulttuuri & Suomen valokuvataiteen museon säätiö.
- Birren, James E. & Birren, Betty A. (1996) *Autobiography: Exploring the Self and Encouraging Development*. Teoksessa James E. Birren, Gary M. Kenyon, Jan-Erik Ruth, Johannes J.F. Schroots & Torbjorn Svensson (toim.) *Aging and Biography*. New York: Springer, 283–299.
- Butler, Robert N. (1963) The Life Review: An Interpretation of Reminiscence in the Aged. *Psychiatry* 26 (1), 65–76.
- Bruner, Jerome S (1987) Life as Narrative. *Social Research* 54 (1), 11–32.
- Carpelan, Bo (2005) Kesän varjot. Ruotsinkielinen alkuteos Berg. Suom. Oili Suominen. Helsinki: Otava.
- Clausen, John A. 1998. *Life Reviews and Life Stories*. Teoksessa Janet Z. Giele & Glen H. Elder Jr. (toim.) *Methods of Life Course Research. Qualitative and Quantitative Approaches*. Thousand Oaks: Sage, 189–212.
- Fausing, Bent (1988) *Drømmebilleder. Om billeder, drøm og køn*. Viborg: Tiderne skifter.
- Forsgård, Peter (2004) Hyvä kuva! *Viesti- ja valokuvausopas*. Helsinki: Inforviestintä.
- Gibson, Faith (2006) Reminiscence and Recall. *A Practical Guide to Reminiscence Work*. London: Age Concern.
- Hagberg, Bo (2002) Minnet av ett levt liv. Livsloppsreflektionens betydelse för äldre välbefinnande. Teoksessa Lars Andersson (toim.) *Socialgerontologi*. Lund: Studentlitteratur, 64–82.
- Hakonen, Sinikka (2003) Muistelutyö. Teoksessa Marjatta Marin & Sinikka Hakonen (toim.) *Seni-ori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 130–137.
- Heikkinen, Riitta-Liisa (1996) Experienced Aging as Elucidated by Narratives. Teoksessa James E. Birren, Gary M. Kenyon, Jan-Erik Ruth, Johannes J.F. Schroots & Torbjorn Svensson (toim.) *Aging and Biography*. New York: Springer, 187–204.
- Heikkinen, Riitta-Liisa (2002) Mielen voimavarat vanhetessa. Teoksessa Eino Heikkinen & Marjatta Marin (toim.) *Vanhuuden voimavarat*. Helsinki: Tammi, 207–231.
- Hänninen, Vilma (2000) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. *Acta Universitatis Tamperensis* 696. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Johnson, Colleen L. & Barer, Barbara M. (1997) *Life beyond 85 Years. The Aura of Survivorship*. New York: Springer.
- Jyrkämä, Jyrki (1997) Vanhainkotiarki – näkymiä tutkimukseen ja tutkimiseen. *Gerontologia* 11(3), 226–236.
- Kaufman, Sharon R. (1986) *The Ageless Self. Sources of Meaning in Late Life*. Madison: The University of Wisconsin Press.
- Kaufman, Sharon R. (2000) *The Ageless Self*. Teoksessa Jaber F. Gubrium & James A. Holstein (toim.) *Aging and Everyday Life*. Malden: Blackwell, 103–111.
- Kenyon, Gary M. (1996) The Meaning/Value of Personal Storytelling. Teoksessa James E. Birren, Gary M. Kenyon, Jan-Erik Ruth, Johannes J.F. Schroots ja Torbjorn Svensson (toim.) *Aging and Biography*. New York: Springer, 21–38.
- Kenyon, Gary M. (2003) Telling and Listening to Stories: Creating a Wisdom Environment for Older People. *Generations* 27 (3), 30–33.
- Kenyon, Gary M. & Ruth Jan-Erik & Mader Wilhelm (1999) Elements of a Narrative Gerontology. Teoksessa Vern L. Bengtson & K. Warner Schaie (toim.) *Handbook of Theories of Aging*. New York: Springer, 40–58.

- Kenyon, Gary M. & Randall William L. (2001) *Narrative Gerontology: An Overview*. Teoksessa Gary M. Kenyon & Phillip Clark & Brian de Vries (toim.) *Narrative Gerontology. Theory, Research, and Practice*. New York: Springer, 3–18.
- Korkiakangas, Pirjo (2002) Muistelusta voimavaroja vanhuuteen. Teoksessa Eino Heikkinen & Marjatta Marin (toim.) *Vanhuuden voimavarat*. Helsinki: Tammi, 173–204.
- Koskela, Helky (2004) Koti vai kasarmi? Vanhusten ajatuksia vanhainkodista. Lisensiaatintyö. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Labov, William & Waletzky, Joshua (1967) *Narrative Analysis: Oral Versions of Personal Experience*. Teoksessa J. Helm (toim.) *Essays on the Verbal and Visual Arts*. Seattle: University of Washington Press, 12–44.
- Liikanen, Hanna-Liisa (2003) *Taide kohtaa elämän. Arts in Hospital –hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa*. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.
- Liikanen, Hanna-Liisa (2007). Gerontologisen sosiaalityön menetelmiä. Teoksessa Marjaana Seppänen & Antti Karisto & Teppo Kröger (toim.) *Vanhuus ja sosiaalityö*. Jyväskylä: PS-kustannus, 69–91.
- Lincoln, Yvonna S. & Guba, Egon G. (2000) *Paradigmatic Controversies, Contradictions, and Emerging Confluences*. Teoksessa Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (toim.) *Handbook of Qualitative Research*, Thousand Oaks (CA): Sage, 163–188.
- McLeod, John (1997) *Narrative and Psychotherapy*. Lontoo: Sage.
- Mäkelä, Maarit (2003) Saveen piirtyviä muistoja. Subjektiviisen luomisprosessin ja sukupuolen representaatioita. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Palomäki, Sirkka-Liisa (2004) Suhde vanhenemiseen. läkkääät naiset elämänsä kertojina ja rakentajina. *Studies in Sport, Physical Education and Health* 94. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pink, Sarah (2007) *Doing Visual Ethnography*. Lontoo: Sage.
- Polkinghorne, Donald D. (1996). *Narrative Knowing and the Study of Lives*. Teoksessa James E. Birren, Gary M. Kenyon, Jan-Erik Ruth, Johannes J.F. Schroots & Torbjorn Svensson (toim.) *Aging and Biography*. New York: Springer, 77–99.
- Randall, William L. (1995) *The Stories We Are. An Essay on Self-Creation*. Toronto: University of Toronto Press.
- Riessman, Catherine Kohler (1993) *Narrative Analysis*. Newbury Park: Sage.
- Riessman, Catherine Kohler (2000) *Analysis of Personal Narratives*. Teoksessa Jaber F. Gubrium & James A. Holstein (toim.) *Handbook of Interview Research*. Thousand Oaks: Sage, 695–710.
- Ricoeur, Paul (1981) *Narrative Time*. Teoksessa William J.T. Mitchell (toim.) *On Narrative*. Chicago: The University of Chicago Press, 165–186.
- Ruth, Jan-Erik (1994) *Det äldre berättarjaget: försök till en narrativ gerontologi*. *Gerontologia* 8 (4), 205–214.
- Saarenheimo, Marja (2003) Merkityksellinen elämä. Teoksessa Marjatta Marin & Sinikka Hakonen (toim.) *Seni- ja vanhustyö arjen kulttuurissa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 44–56.
- Saraste, Leena (1996) *Valokuva tradition ja toden välissä*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu B 45. Helsinki: Musta taide.
- Sarbin, Theodore R. (1986) *The Narrative as a Root Metaphor for Psychology*. Teoksessa Theodore Sarbin (toim.) *Narrative Psychology. The Storied Nature of Human Conduct*. New York: Praeger, 3–21.
- Savolainen, Miina (2009) *Voimauttava valokuva*. Teoksessa Ulla Halkola & Lauri Mannermaa &

Tarja Koffert & Leena Koulu (toim.) Valokuvan terapeuttinen voima. Helsinki: Duodecim, 211–228.

Smythe, William E & Murray, Maureen L (2005) *Owning the Story: Ethical Considerations in Narrative Research*. Teoksessa Sheehy, Kieron & Nind, Melanie & Rix, Jonathan & Simmons Katy (toim.) *Ethics and Research in Inclusive Education. Values into Practice*. Lontoo: Routledge Falmer, 176–191.

Sontag, Susan (1984) *Valokuvauksesta. Alkuteos On Photography (1977)*. Suom. Kanerva Cederström & Pekka Virtanen. Hämeenlinna: Lovekirjat.

Svinhufvud, Leena (2000) *Ajaton esine*. Teoksessa Pekka Elo & Heljä Järnefelt & Seija Linnanmäki & Kirsti Melanko (toim.) *Esine elää*. Helsinki: Museovirasto ja Opetushallitus, 36–45.

Takkinen, Sanna (2002) *Elämänviivapiirros iäkkäiden ihmisten tutkimuksessa*. *Gerontologia* 16 (4), 198–205.

Ulkuniemi, Seija (2005) *Valotetut elämät. Perhevalokuvan lajityyppiä pohtivat tilateokset dialogissa katsojien kanssa*. *Acta Universitatis Lapponiensis* 80. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Vaarama, Marja & Voutilainen, Päivi & Kauppinen, Sari (2005) *Ikääntyneiden hoivapalvelut*. Teoksessa Matti Heikkilä, & Milla Roos (toim.) *Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus. Raportteja 268*. Helsinki: Stakes, 36–59.

Vaininen, Minna & Routasalo, Pirkko & Virtanen, Timo J. (1999) *Rakkaat ja tarpeelliset tavarat: vanhainkodissa asuvan vanhuksen esineistö*. *Hoitotieteen laitoksen julkaisuja, tutkimuksia ja raportteja. Sarja A26*. Turku: Turun yliopisto.

Vilkko, Anni (1997) *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Vilkko, Anni (2000) *Riittävästi koti*. *Janus* 8 (3), 213–229.

Wenger, G. Clare (2002) *Interviewing Older People*. Teoksessa Jaber Gubrium & James Holstein (toim.) *Handbook of Interview Research*, Lontoo: Sage Publications, 259–278.

Ylilahti, Minna (2008) *Omaelämäkerrallinen toimijuus. Mennyt ja tulevaa tässä ja nyt*. *Gerontologia* 22 (4), 238–248.

Ylinen, Satu & Rissanen, Sari (2004) *Asiantuntijuus gerontologisessa sosiaalityössä*. *Gerontologia* 18 (3), 200–206.

